

Fritid för barn och unga med funktionshinder

En inventering av kultur- och fritidssatsningar inom kommuner

Text: Tove Rinnan

Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO)

Postadress: Box 1386, 172 27 Sundbyberg

Besöksadress: Sturegatan 4

Telefon: 08-546 404 00

Fax: 08-546 404 44

www.hso.se

Innehåll

Inledning.....	3
Bakgrund och syfte.....	3
Metod.....	3
Urval.....	3
Resultatsammanställning.....	4
Svarsfrekvens.....	4
Kännedom om inkluderande kultur- och fritidsverksamheter.....	4
Exempel på inkluderande kultur- och fritidsverksamheter.....	5
Mötesplatser.....	6
Kommunernas samverkanspartners kring fritiden för barn och unga med funktionshinder.....	7
Kommunala satsningar på kultur- och fritidsverksamheter för barn och unga med funktionshinder.....	8
Kommunala satsningar på kultur- och fritidsverksamheter.....	9
Avslutande kommentar.....	10
Bilaga 1: Kommuntyper enligt Sveriges Kommuner och Landsting, 2005.....	12
Bilaga 2: Frågeformulär till kommunens kultur- och fritidsförvaltning	13

Inledning

Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) har alla barn utan åtskillnad lika rättigheter till goda uppväxtvillkor. Barnombudsmannens årsrapport 2002 "Många syns inte men finns ändå" visade att barn med funktionshinder lever under sämre villkor än barn utan funktionshinder. Barnombudsmannen konstaterade i rapporten bland annat att det finns brister i fritidsverksamheter och färdtjänst för barn och ungdomar med funktionshinder. Barn med funktionshinder är inte heller delaktiga på lika villkor, utan uteslängs på grund av till exempel bristande tillgänglighet och dåligt bemötande.

Årsrapporten formulerade ett antal förslag till åtgärder till förbättringar av livsvillkoren för barn med funktionshinder. Ett av förslagen var att uppmana kommunerna att öka sina insatser för att utveckla fritidsverksamheter riktade till barn och ungdomar med funktionshinder.

Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO) tog år 2004 initiativ till att i samverkan med Barnombudsmannen starta projektet "Alla barns rätt till kultur och fritid" för att skapa bättre förutsättningar för barn och ungdomar med funktionshinder att bli delaktiga i samhällets utbud av verksamheter.

Bakgrund och syfte

Projektet syftar till att lyfta fram framgångsfaktorer och positiva exempel på inkluderande verksamheter. Projektet avser att sprida dessa exempel och visa olika framgångsrika insatser som gjorts eller görs i kommuner och landsting med inriktning på fritid och kultur för barn och ungdomar med funktionshinder.

Som ett första led i att hitta goda exempel var det viktigt att inventera vad kommuner och landsting gör för att göra barn och ungdomar med funktionshinder delaktiga i befintliga kultur- och fritidsverksamheter. Enkätfrågor formulerades för att få fram exempel på kultur- och fritidsverksamheter och mötesplatser där barn med funktionshinder deltar tillsammans med barn utan funktionshinder. Projektet var även intresserat av vilka samverkanspartners som kommunerna har för att driva fritidsfrågor för barn med funktionshinder. Dessutom ville projektet ta reda på vilka specifika insatser som gjorts för att skapa inkluderande verksamheter.

Metod

En enkät (Bilaga 2) formulerades i samverkan med Sveriges Kommuner och Landsting.

Urval

Enkäten skickades ut i november 2004 med sista svarsdatum i slutet av december. Enkäterna var adresserade till "Förvaltningschefen eller motsvarande" inom kultur- och fritidsförvaltningen. En påminnelse gick ut under våren 2005.

Resultatsammanställning

Svarsfrekvens

Enkäten besvarades av 202 kommuner vilket innebär en svarsfrekvens på 70 procent. Svaren kodades i efterhand utifrån kommuntyp, enligt Sveriges Kommuner och Landstings indelning 2005 i nio olika kommuntyper.

Svarsfrekvens utifrån kommuntyp	Procent	Antal av kommuner i kommuntyp
1. Storstäder	66	2 av 3
2. Förortskommuner	76	29 av 38
3. Större städer	93	25 av 27
4. Pendlingskommuner	54	25 av 41
5. Glesbygdskommuner	62	24 av 39
6. Varuproducerande kommuner	82	33 av 40
7. Övriga kommuner fler än 25 000 invånare	68	23 av 34
8. Övriga kommuner 12 500–25 000 invånare	68	25 av 37
9. Övriga kommuner mindre än 12 500 invånare	52	16 av 31
Alla	70	202 av 290

Svarsfrekvenserna skiljer sig vad gäller kommuntyp. Av de nio olika kommuntyperna hade kategorin större städer den högsta svarsfrekvensen med 93 procent. De lägsta svarsfrekvenserna hade kommunerna som tillhör kategorin kommuner med mindre än 12.500 invånare (52 procent) samt pendlingskommuner (54 procent).

Kännedom om inkluderande kultur- och fritidsverksamheter

För att projektet skulle få kunskap om inkluderande kultur- och fritidsverksamheter ställdes frågan om uppgiftslämnaren kände till exempel på sådana verksamheter inom den egna kommunen.

Känner du till någon/några organiserade kultur- och fritidsverksamheter där barn och ungdomar med funktionshinder deltar tillsammans med barn och ungdomar utan funktionshinder?

	Antal kommuner	Procent
Ja	135	68
Nej	56	28
Vet ej	8	4
Ej svar	3	2
Totalt	202	100

Känner du till någon/några organiserade kultur- och fritidsverksamheter där barn och ungdomar med funktionshinder deltar tillsammans med barn och ungdomar utan funktionshinder?

(Procent utifrån svaren inom respektive kommuntyp.)

Kommuntyp	Ja	Nej	Vet ej
1. Storstäder	50	50	0
2. Förortskommuner	71	29	0
3. Större städer	83	8	8
4. Pendlingskommuner	76	16	8
5. Glesbygdskommuner	50	42	8
6. Varuproducerande kommuner	58	39	3
7. Övriga kommuner fler än 25 000 invånare	77	18	5
8. Övriga kommuner 12 500–25 000 invånare	67	32	0
9. Övriga kommuner mindre än 12 500 invånare	63	38	0

Kommuntypen storstäder (typ 1) består av tre städer: Stockholm, Göteborg och Malmö. Av dessa finns svar från Stockholm och Malmö. Stockholm svarade nej och Malmö svarade ja på frågan. Därför blir svarsprocenten 50 på respektive ja och nej.

Svaren från glesbygdskommunerna (typ 5) visar att man i mindre utsträckning än i andra kommuntyper känner till verksamheter där barn med funktionshinder deltar i verksamheter tillsammans med barn utan funktionshinder.

Vem som har svarat på enkäten har självfallet en viss betydelse. Uppgiftslämnarnas funktion i kommunen skiljer sig en hel del inom materialet som helhet. Man kan lite grovt dela in uppgiftslämnarna i dels personer i chefsställning, dels personer såsom fritidskonsulenter och handikappkonsulenter.

I materialet är det är betydligt fler i chefspositioner såsom fritid- och kulturchefer som har svarat från glesbygdskommunerna och som i sin tur alltså har angivit att de inte känner till några verksamheter som vi efterfrågade i enkäten. En förklaring kan vara att det faktiskt inte finns några exempel på verksamheter eller också har cheferna ingen kännedom om vilka verksamheter som finns i den egna kommunen.

Svaren från de större kommunerna kommer främst från fritidskonsulenter och handikappkonsulenter. Dessa har självfallet större inblick i och kunskap om den fritidsverksamhet de själva arbetar med.

Exempel på inkluderande kultur- och fritidsverksamheter

I enkäten fanns det utrymme att ange vilka verksamheter man kände till och också notera namn, telefon och e-postadress till en kontaktperson som hade anknytning till verksamheten/-erna.

Svaren från uppgiftslämnaren varierade, allt från ett enda exempel till upp till åtta exempel. Några skickade med kataloger som innehöll det fritidsutbud som kommunerna kunde erbjuda personer med funktionshinder. Vissa kataloger riktade sig enbart till barn och unga. Andra riktade sig till såväl barn och ungdomar som vuxna.

Totalt kom det in ett hundratal exempel. Exempelen kategoriserades i efterhand för att få en uppfattning om vilka typer av verksamheter som var vanligast angivna och därmed förmodligen också det vanligast förekommande utbudet.

Rangordning av de vanligast angivna aktiviteterna. (Procent utifrån svaren inom respektive kommuntyp.)

Aktiviteter	Antal exempel
Fritidsgårdsverksamhet	44
Ridning	34
Kultur/musik/drama/bibliotek	20
Simning	13
Scouting	12
Gymnastik	11
Kampsporter	9
Bowling	9
Fotboll	8
Skytte	8
Kyrkan	6
Innebandy	6
Övrigt färre än fem exempel *	31

**) Exempelvis: Bordtennis, vattensport, skidlöpning, friidrott, friluftsliv, schack, vattenskidor, segling, tyngdlyftning, matlagning, lägerverksamhet och sportfiske.*

De exempel som har skickats in domineras av verksamheter på fritidsgårdar samt olika idrotter. Verksamheter som kan hänföras till kultur är inte så vanligt förekommande i enkätsvaren.

Med tanke på det stora antalet exempel på verksamheter som noterades i enkätsvaren var det inte möjligt att ta reda på om alla verksamheterna verkligen var exempel på inkluderande verksamheter. Vi vet inte heller säkert om det finns barn med funktionshinder inom de verksamheter som man angivit i svaren. Genom de uppföljande kontakter projektet hade med ett antal angivna exempel har det visat sig att många inte "håller måttet".

Flera av exemplen visade sig vid närmare kontakt vara till exempel simgrupper och ridning för enbart barn med funktionshinder utan ambitioner att låta barnen gå vidare till ordinarie grupper inom föreningarna.

För projektet var det dock värdefullt att få med mångfalden av olika exempel. Flera av exemplen har senare visat sig vara goda exempel på hur barn och unga med funktionshinder deltar på lika villkor som övriga deltagare. Dessa exempel beskrivs i en kommande rapport.

Mötesplatser

Att kunna träffa jämnåriga utanför hemmet är viktigt för alla ungdomar. Det är vanligt att ungdomar saknar träffpunkter för att "bara vara". Många kommuner har eller planerar att inrätta till exempel ungdomshus där ungdomar är med och planerar utformning och innehåll i husen.

Projektet ansåg att det var viktigt att ta reda på om de träffpunkter som finns idag också är en mötesplats för såväl ungdomar med som utan funktionshinder.

Finns det några speciella mötesplatser såsom ungdomscaféer, som fungerar som träffpunkter för ungdomar med och utan funktionshinder?

	Antal	Procent
Ja	74	44
Nej	84	49
Vet ej	12	7
Totalt	170	100
Ej svar	32	
Alla	202	

Man fick också ange exempel på mötesplatser. I detta sammanhang tog man till exempel upp ungdomshus, aktivitetshus, caféer i kommunens eller habiliterings regi.

Av tabellen ovan kan dock konstateras att hälften av de svarande kommunerna anser att inte har några platser där ungdomar med och utan funktionshinder kan träffas på sin fritid. Flera enkätsvar framhöll att alla deras lokaler och aktivitetshus var öppna för alla och ansåg att inga ungdomar var utestängda på grund av sitt funktionshinder. Av enkätsvaren går det naturligtvis inte att kontrollera dessa uppgifter. Hur tillgängligheten fungerar i praktiken kräver en särskild undersökning.

Kommunernas samverkanspartners kring fritiden för barn och unga med funktionshinder

Kommunerna har huvudansvaret för att skapa goda livsvillkor för barn och ungdomar. Fritidsaktiviteter och kulturverksamheter ingår som en av flera viktiga delar som kräver flera aktörers medverkan för att ge bästa möjliga utbud för barn och unga med funktionshinder.

Enkäten gav utrymme för uppgiftslämnaren att ange vilka olika samverkanspartners som var aktuella när det gällde att arbeta med kultur- och fritidsfrågor för barn och unga med funktionshinder. Av de 202 kommuner som besvarat frågan om samverkanspartners inkom svar från 88 kommuner. Att så få kommuner besvarat denna fråga kan tyda på att man faktiskt inte har något samarbete utanför den egna förvaltningen.

Vilka samverkanspartners? Flera alternativ kunde anges.

	Antal kommuner
Barn- och ungdomshabiliteringen (BUH)	57
Andra kommuner	38
Studieförbund	40
Föreningar	59
Handikappföreningar	57
Övrigt	14
Antal svar	88
Ej svar	114
Alla kommuner	202

Det är vanligare att samverka med barn- och ungdomshabiliteringar, föreningar och handikappföreningar än med studieförbund och andra kommuner.

Barn- och ungdomshabiliteringen är en av flera viktiga aktörer som har betydelse för att ge barn och unga en rik och utvecklande fritid. Projektet var särskilt intresserat av att reda på hur samverkan mellan kommuner och habiliteringar skiljer sig mellan olika kommuntyper.

Nedan redovisas uppgifter som visar fördelningen på kommuntyper vad gäller samverkan med barn- och ungdomshabiliteringarna.

Känner du till någon/några organiserade kultur- och fritidsverksamheter där barn och ungdomar med funktionshinder deltar tillsammans med barn och ungdomar utan funktionshinder?

Kommuntyp (Indelning se bilaga 1)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Alla
Antal som samverkar med BUH	1	7	11	7	3	10	8	9	1	57
Antal kommuner i olika kommuntyper som har samverkan	1	16	15	10	7	13	13	12	1	88
Procent som samverkat med BUH av alla kommuner som har samverkan enligt kommuntyp	-	44	73	70	42	77	62	75	-	65

65 procent av de kommuner som har samverkan har samverkan med barn- och ungdomshabiliteringen. Dessa utgör dock endast 28 procent av samtliga 202 kommunsvar. Detta måste anses vara en anmärkningsvärt låg siffra.

Enligt tabellen ovan framgår också att glesbygdskommuner och förortskommuner inte samverkar lika ofta med barn- och ungdomshabiliteringar som övriga kommuntyper. Trots att samverkan är mindre vanlig kan man konstatera att hela 71 procent av kommunerna uppger att de har inkluderande verksamhet.

Kommunala satsningar på kultur- och fritidsverksamheter för barn och unga med funktionshinder

Det sker olika kommunala satsningar på kultur- och fritidsverksamheter för barn och ungdomar med funktionshinder i olika delar av landet. Projektet ville ta reda på hur dessa satsningar ser ut och vad dessa kan ha lett till för förbättringar för fritidssituationen för barn och unga med funktionshinder.

Har kommunen/landstinget gjort några särskilda insatser för att inkludera barn och unga med funktionshinder i organiserade kultur- och fritidsverksamheter?

	Antal kommuner	Procent
Ja	98	49
Nej	70	35
Vet ej	21	10
Inget svar	13	6
Totalt	202	100

Det framgår att hälften av de svarande kommunerna har gjort satsningar på kultur- och fritidsverksamheter för barn- och unga med funktionshinder. Det betyder samtidigt att hälften av de svarande kommunerna inte har gjort något för den gruppen barn.

Projektet ansåg att det kunde vara intressant att ta reda på vilka kommuntyper som anser att de gör satsningar.

Har svarat ja på frågan: Har kommunen/landstinget gjort några särskilda insatser för att inkludera barn och unga med funktionshinder i organiserade kultur- och fritidsverksamheter?

Kommuntyp	Antal	Procent av respektive kommuntyp
1. Storstäder	1	50
2. Förortskommuner	17	61
3. Större städer	19	86
4. Pendlingskommuner	10	44
5. Glesbygdskommuner	10	42
6. Varuproducerande kommuner	12	40
7. Övriga kommuner fler än 25 000 invånare	15	71
8. Övriga kommuner 12 500–25 000 invånare	12	52
9. Övriga kommuner mindre än 12 500 invånare	2	13
Alla ja-svar	98	

Det är främst större städer (typ 3) och större kommuner (typ 7) som angett att de har gjort särskilda insatser.

Mindre kommuner (typ 9) framstår som den kommuntyp som i minst utsträckning har gjort några satsningar på barn och unga med funktionshinder.

Kommunala satsningar på kultur- och fritidsverksamheter

Frågan om man gjort några särskilda insatser inom kommunen följdes av en öppen fråga där man kunde ange exempel på vad man konkret hade gjort för insatser för att göra barn och unga med funktionshinder delaktiga i organiserade kultur- och fritidsverksamheter. Utifrån de olika insatserna fanns det möjlighet för projektet att få fram goda exempel på åtgärder och därmed kunna ringa in viktiga framgångsfaktorer.

Vad har man gjort för insatser? (Grupperingar har gjorts i efterhand)

	Antal kommuner
Samverkan/nätverk	20
Riktade bidrag	20
Övrigt	19
Projekt	16
Prova-på-verksamheter	16
Mer utbud av aktiviteter	14
Kartläggningar	6

Samverkan/nätverk Under denna rubrik finns exempel på nätverk mellan kommuner och inom kommuner. Det finns också nätverk mellan olika aktörer inom en kommun eller ett län.

Riktade bidrag Flera kommuner anger förändringar av bidragsreglerna till föreningarna för att öka antalet deltagare med funktionshinder.

Övrigt Under denna rubrik finns olika åtgärder som inte kunde kategoriseras under en rubrik. Några exempel på sådana åtgärder är följande: Utbildning av ledare/personal. Behovsinventeringar bland barnen. Större medvetenhet hos föreningar/ledare. Certifiering av föreningar. Tillsatt en kommunal fritidskonsulent. Gjort handkappanpassningar av lokaler. Bildat arbetsgrupp. Ordnat möte med föräldrar till barn med funktionshinder och representanter för studieförbund, föreningar och kommunala fritidsverksamheter.

Projekt Här anges speciella tidsbestämda projekt med särskilda medel. Exempel på sådana projekt är: "Alla vinner", "Alla kan", "Friskus" i olika kommuner, "Fritid för alla" i Uppsala, Varberg och Sundsvall och "Blomstra". Flera av dessa projekt har pågått under lång tid och integrerats i kommunernas verksamhet. Andra projektet har nyligen påbörjats eller avslutas då projektmedlen tagit slut.

Prova-på-verksamheter Med prova-på-verksamheter avses särskilda dagar när föreningar bjuder in barn och ungdomar till särskilda aktivitetsdagar. Prova-på-verksamheter avser även när barn får vara med några gånger i en cirkelverksamhet eller träningstillfällen i en idrottsklubb.

Mer utbud av fritidsverksamheter Många svarar att man har sett att fler barn och ungdomar är med i aktiviteter inom olika föreningar.

Kartläggningar Kartläggningar som angivits rör exempelvis fritidsvaneundersökningar och inventeringar av föreningar. Kartläggningar kan även handla om behovsinventeringar av barns önskemål om fritidsaktiviteter.

Sammanställningen av de olika åtgärderna hade till syfte att samla kunskap om framgångsfaktorer för att skapa en rik fritid för barn och unga med funktionshinder. Under samtliga rubriker har projektet fått viktiga ingångar och kontakter i kommunerna för att få ökad kunskap.

Under rubriken Övrigt kan man konstatera att flera exempel som har angivits knappast kan ses som insatser utöver det som kommunerna är skyldiga att göra. Handkappanpassningar av lokaler är ett sådant exempel.

Avslutande kommentar

Rätten till rekreation och en aktiv fritid gäller alla barn oavsett var man bor. Resultatet av enkäten tyder dock på att hälften av landets kommuner inte gör några särskilda ansträngningar för att göra fritidsutbudet tillgängligt för barn och unga med funktionshinder. Det gäller särskilt små kommuner. Att inte göra satsningar behöver naturligtvis inte betyda att barnen i dessa kommuner inte har en bra fritid. Det finns kanske annat i närsamhället som kan kompensera och ersätta ett organiserat fritidsutbud. Eller är fritidsutbudet redan så

tillgängligt att kommunerna inte behöver göra några satsningar? Hur barnen har det i små kommuner och i glesbygd förtjänar dock att uppmärksammas.

Enkäten visar också att kommunernas samverkan med barn- och ungdomshabiliteringar saknas i 72 procent av kommunerna. Det gäller särskilt i glesbygds- och förortskommuner. Finns ingen sådan samverkan är det inte möjligt för kommunerna att ge barn och ungdomar med funktionshinder en rik fritid. Enkätsvaren borde till 100 procent ha visat att det finns en sådan samverkan.

Att det saknas mötesplatser för ungdomar i allmänhet är inget nytt. Denna studie bekräftar denna bild genom att hälften av kommunerna anger att de inte kan erbjuda några mötesplatser där ungdomar med och utan funktionshinder kan träffas och umgås.

Genom kontakter med de kommuner som gjort särskilda satsningar har det framkommit att så gott som inga kommuner har några utarbetade rutiner för att följa upp och utvärdera hur satsningarna har gynnat barnen och ökat deras deltagande i fritidsverksamheter. Den springande frågan är: Hur gick det sedan? Det finns inte heller någon samlad kunskap om vilka barn som verkligen deltar i verksamheter på fritidsgårdar, ungdomshus och i olika kultur- och idrottsaktiviteter. Detta är en stor brist.

Bilaga 1: Kommuntyper enligt Sveriges Kommuner och Landsting, 2005

1. Storstäder
2. Förortskommuner
3. Större städer
4. Pendlingskommuner
5. Glesbygdskommuner
6. Varuproducerande kommuner
7. Övriga kommuner fler än 25 000 invånare
8. Övriga kommuner 12 500–25 000 invånare
9. Övriga kommuner mindre än 12 500 invånare

Bilaga 2: Frågeformulär till kommunens kultur- och fritidsförvaltning

Enkät angående kultur och fritid för barn och unga med funktionshinder. Från Handikappförbundens samarbetsorgan och Barnombudsmannen

Denna enkät har fokus på aktiviteter för barn och ungdomar med funktionshinder. Funktionshinder kan vara synliga eller osynliga. Exempel på funktionshinder är rörelsehinder, synnedsättning, hörselnedsättning, utvecklingsstörning, språkstörning, allergi, hjärtfel och epilepsi.

Instruktion: Sätt ett x framför ditt svarsalternativ

1. Känner du till någon /några organiserade kultur- och fritidsverksamheter där barn och ungdomar med funktionshinder deltar tillsammans med barn och ungdomar utan funktionshinder?

Det kan exempelvis vara föreningsaktiviteter inom idrott, musik och teater, friluftsliv och på kommunala fritidsgårdar.

Ja gå till fråga 2

Nej gå till fråga 3

Vet ej

2. Ange vilken /vilka verksamheter och hur dessa kan kontaktas

Verksamhet

.....
.....
.....
.....

Kontaktperson:

Telefonnummer:

E-postadress:

3. Finns det några speciella mötesplatser såsom ungdomscaféer, som fungerar som träffpunkter för ungdomar med och utan funktionshinder?

Ja gå till fråga 4

Nej gå till fråga 5

Vet ej

4. Beskriv kortfattat vilken slags mötesplats.

.....
.....
.....

5. Om det finns några uttalade samverkanspartners när det gäller kultur- och fritidsverksamheter för barn/ungdomar med funktionshinder.

Ange nedan med ett x.

- Barn- och ungdomshabiliteringen
- Andra kommuner
- Studieförbund
- Föreningar
- Handikapporganisationer
- Andra samverkans partners såsom:

6. Vad har samverkan resulterat i? Beskriv kortfattat.

.....
.....
.....
.....
.....

7. Har kommunen/landstinget gjort några särskilda insatser för att inkludera barn och unga med funktionshinder i organiserade kultur- och fritidsverksamheter?

- Ja gå till fråga 8
- Nej
- Vet ej

8. Vad har man gjort för insatser?

Beskriv och/eller hänvisa till webbadress:.....
.....

Uppgiftslämnare:

Namn

Funktion

Kommun/landsting.....

Postadress.....

Postnr/Ort.....

Telefon.....

E-postadress.....

Tack för er medverkan!

Handikappförbundens samarbetsorgan www.hso.se

Barnombudsmannen www.bo.se

Arvsfondsdelegationen www.arvsfonden.se